

פרשת במדבר

הרב חנוך וקסמן

עבודת ה' שבמפקד בני ישראל

מההכנה לבנית המשכן, וההוראות לעריכתו מופיעים בפרשת כי תשא:

"כי תשא את ראש בני ישראל לפקדיהם ונתנו איש כפר נפשו לה' בפקד אתם ולא יהיה בהם נגף בפקד אתם: זה יתנו כל העבר על הפקדים מחצית השקל... תרומה לה':... ולקחת את כסף הכפרים מאת בני ישראל ונתת אתו על עבדת אהל מועד והיה לבני ישראל לזכרון לפני ה' לכפר על נפשתיכם" (שמות ל, י"ב-ט"ז)

בעוד שאין זה ברור האם פסקה זו רומזת על ציווי א-להי לפקוד את בני ישראל כחלק מתהליך הקמת המשכן (רש"י ורמב"ן שם), אין ספק כי מפקד אכן נערך זמן קצר לפני הקמת המשכן. כפי שמציינים רשב"ם ורמב"ן (שם), כחלק מספירת חומרי הגלם שנועדו לבנית המשכן נאמר בתורה:

"וְכִסֶּף פְּקוּדֵי הָעֵדָה מֵאֵת כֶּכֶר וְאֶלֶף וְשִׁבְעֵי מֵאוֹת וְחֲמִשָּׁה וְשִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ" (שם ל"ח, כ"ה)

כסף זה של מחצית השקל שימש ליציקת אדני המשכן, וויס וחישוקים שונים לעמודי החצר (שם, כ"ז-כ"ח). בכל אופן, מסתבר שמפקד אכן נערך, וההכנסות ממנו שימשו להקמת המשכן.

אולם נראה שהדבר המעניין ביותר בפרשייה זו הוא הסכום הכולל של החשבון. התורה מציינת בפירוש בפקידה של ספר שמות (ל"ח, כ"ו) ש-100 הכיכר ו-1,775 השקלים שניתנו במחצית השקל לאדם, הם כסף כפרה על 603,550 אנשים. במילים אחרות, במפקד של ספר שמות ישנו בדיוק אותו המספר המדויק בסכום המפקד בתחילת במדבר. בלשון המעטה, שיוויון זה נראה מפתיע.

הבנת התאריכים, כך נראה, תסייע לנו למקד את הבעיה. כפי שצוין לעיל, המפקד הראשון, שניתן לכנותו "מפקד המשכן", מהווה חלק מן ההכנות לבניית המשכן. משום כך, מסתבר שהוא נערך בזמן כלשהו לפני היום הראשון בחודש הראשון של השנה השנייה במדבר, התאריך שהתורה מציינת כזמן השלמת המשכן (שמות מ', א'). המפקד השני, עליו מסופר בפרק א' בספר במדבר, מתרחש לא הרבה זמן לאחר מכן, כפי שהתורה חוזרת ומציינת, "בַּאֲחַד לַחֹדֶשׁ הַשְּׁנִי בַּשָּׁנָה הַשְּׁנִי" (במדבר א', י"ח).

כיוון שכך, תוצאות מפקד המדבר נראות ממש כנס. כפי שרש"י והרמב"ן (שמות ל': י"ב, ט"ז) מציינים, כמעט בלתי אפשרי שמיתות ולידות לא ישפיעו על המספר הסופי לאורך הזמן. יתרה מזאת (ואולי אף יותר חשוב!) לא משנה כיצד נסביר את הזהות בין תוצאות שני המפקדים, עצם הקיום של המפקד השני נראה כמיותר לחלוטין, שכן בני

א. למה לספור?

ספר במדבר פותח בציווי של ה' למשה למנות את בני ישראל:

"שאו את ראש כל עדת בני ישראל למשפחתם לבית אבתם במספר שמות כל זכר לגלגלתם: מִבְּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וְיָמְעָלָה כָּל יֵצֵא צְבָא בְּיִשְׂרָאֵל תִּפְקְדוּ אֹתָם לְצַבְּאֹתָם אֹתָהּ וְאֹהֲרָי" (במדבר א', ב'-ג')

לאחר הפרטים הבסיסיים (מה עושים, את מי ועל ידי מי סופרים) המתוארים בפסוקי הפתיחה, התורה מספרת שניציג מכל שבט יתלווה אל משה ואהרן במשימתם זו, ונמנים שמות הנציגים (שם, ד'-ט"ו). בשלב זה, מופיעים שלשה פסוקים הנראים כמסכמים את הנושא – מסופר ש"משה ואהרן מינו את מנהיגי השבטים שהם נצטוו לכלול במפקד (שם י"ז), שהם הקהילו את העדה עוד באותו היום (שם י"ח) ושהם פקדו את בני ישראל "כאשר צוה ה' " (שם י"ט).

אף על פי כן, נראה שפסוקי סיכום אלו אינם מספיקים, שכן התורה רואה צורך לספק פירוט נרחב המלווה בחזרות רבות (דבר השונה מהסגנון הלכוני הרגיל של התורה). כך, תוך שימוש בלא פחות משתיים-עשרה פעמים בנוסח המבוסס על הביטויים המקוריים בציווי המפקד, התורה מפרטת את המספר המדויק שמונה כל שבט:

"לְמִשְׁפַּחְתָּם לְבֵית אֲבֹתָם פִּקְדוּ בְּמִסְפַּר שְׁמוֹת לְגִלְגֻלְתָּם כָּל זָכָר מִבְּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וְיָמְעָלָה לֹל יֵצֵא צְבָא" (שם: כ', כ"ב, כ"ד, כ"ו, כ"ח, ל', ל"ב, ל"ד, ל"ו, ל"ח, מ', מ"ב)

ואם זה לא מספיק, התורה מסכמת את שנים-עשר חלקי החשבון בארבעה פסוקים המזכירים לנו את העובדה שהמפקד נערך על ידי משה, אהרן ומנהיגי השבטים, את הקריטריונים להיכללות במפקד ואת הסכום של כלל אנשי השבטים שנמנו - 603,550 (שם מ"ד-מ"ז).

סך הכל, הוקדשו לנושא זה ארבעים ושבעה פסוקים.

למרבה הפלא, על אף הפירוט הרב, נראה כי דבר מה חסר. בעוד שהתורה מספרת לנו מתי, מה, מי וכמה, היא אינה אומרת בפירוש מדוע, ואנו נותרים לתהות על מטרתו של המפקד ועל המשמעות של הנתונים המובאים. במילים אחרות, הבנתנו מוגבלת לממלכת הכמות ואינה חודרת אל ארמון האיכות.

אם נפנה מבט קצר אחורה אל ספר שמות, נוכל אף לחדד את הבעיה. מפקד של בני ישראל כבר הופיע בעבר כחלק

הוא התארגנות למלחמה, מרכיב משגרת ההכנה לקרב וחלק חיוני מהתהליך של הכנה לכניסה לארץ.

ג. הקשיים בהסבר כהכנה לקרב

ההסבר של הרשב"ם אמנם עשוי להיראות אטרקטיבי במבט ראשון, אך ניתוח נוסף מעלה כי הוא נתקל הן באתגרים רעיוניים והן באתגרים לשוניים. זאת, אם נבחן את הזמן והמקום הנוספים בספר במדבר בהם נעוץ מפקד.

בערבות מואב, זמן קצר לאחר החטא של עם ישראל עם בנות מואב, המגיפה שנגרמה מכך ועלייתו לגדולה של פנחס (שם כ"ה, א-ח), בני ישראל נספרים פעם נוספת. ה' מצווה את משה לבצע ספירה בניסוח המזכיר באופן בולט את פתיחת החומש.

"שאו את ראש כל עדת בני ישראל מן עשרים שנה ומעלה לבית אבתם כל יצא צבא בישראל"

(שם כ"ו, ב')

ההקבלה בין מפקד זה לבין המפקד בתחילת החומש היא מרובעת, נושאת ולשונית:

- 1) הציווי לערוך מפקד (א', ב'; כ"ו, ב').
- 2) הקריטריון של גיל עשרים ומעלה (א', ג'; כ"ו, ב').
- 3) המניין לפי בתי אב (א', ב'; כ"ו, ב').
- 4) הביטוי "כל יוצא צבא" (א', ג'; כ"ו, ב').

הקבלה זו יוצרת קשר ברור מאליו בין מפקד המדבר הנמצא בפרק א' ובין מה שניתן לכנות "מפקד ערבות מואב" הנמצא בפרק כ"ו. יתרה מזאת, התורה מתייחסת לקשר זה בצורה מפורשת כאשר היא מספרת על כך שמשה ואלעזר העבירו לעם את הציווי על המפקד. המפקד בערבות מואב יערוך, כך נאמר, "כאשר צנה ה' את משה ובני ישראל היצאים מארץ מצרים" (שם כ"ו, ד').

אולם, בשונה מהמפקד בפרק א', במפקד ערבות מואב אין שום אי-בהירות לגבי מטרת המפקד. סיפור המפקד (כ"ו, א'-ו') מסתיים בציווי לחלק את הארץ בין כלל האנשים שנפקדו כעת (שם, נ"ג), כאשר המשפחות שמונות מספר גדול של אנשים יקבלו נחלה גדולה, ואלו שמספרן מועט יקבלו נחלה קטנה (כ"ו, נ"ד). כמו כן, שבט לוי, שאינו אמור לקבל נחלה בארץ ישראל, נמנה בנפרד (כ"ו, נ"ז-ס"ב), וכסיבה למניין הנפרד מובאת העובדה כי לא ניתנה להם נחלה בארץ ישראל (כ"ו, ס"ב).

בזאת אנו ניגשים ללב העניין. גם בשנה הארבעים בני ישראל נמצאים על סף הכניסה לארץ. אם, כפי שרשב"ם טוען, הכניסה לארץ כרוכה בכיבוש המצריך מפקד צבאי, מפקד ערבות מואב נראה כזמן המושלם למפקד צבאי. שום עיכובים נוספים לא יהיו, ובני ישראל יחצו במהרה את הירדן אל תוך ארץ ישראל, יקרה מה שיקרה. אולם, שום מפקד צבאי לא מתרחש – דבר המלמד אותנו שבתהליך של

ישראל כבר נמנו זמן קצר קודם לכן. מספרם פחות או יותר ידוע, כ-603,550. מה כבר יכול לגרום לצורך במפקד נוסף, מפקד שלמעשה מניב לא יותר מאשר את המספר שכבר היה ידוע!?

בכך, כך נראה, יש לשאול שנית ובעוצמה גדולה אף יותר: מהי מטרתו הפנימית והלא-מספרית של מפקד המדבר?

ב. המטרה הצבאית של המפקד

תזמון המפקד, שסייע לנו לנסח את השאלה, יכול להוות גם מפתח להבנת מטרת המפקד. כפי שהודגש לעיל, מפקד המדבר מתקיים בראשון לחודש השני, המכונה כיום א' אייר. זמן קצר לאחר מכן, בעשרים לחודש השני (כ' אייר), בני ישראל פירקו את המחנה והתחילו את מסעם לארץ ישראל:

"ויהי בשנה השנית בחודש השני בעשרים בחודש נעלה הענן מעל משכן העדת: ויסעו בני ישראל למסעייהם ממדבר סיני..." (במדבר י"א-י"ב)

מסע זה, כמובן, נועד להיות הרבה יותר קצר מאשר כמעט ארבעים השנים שארך בפועל. זמן קצר לאחר מכן אומר משה לחותנו חובב כי "נסעים אנחנו אל המקום אשר אמר ה'..." (שם י', כ"ט), משום שהיה ברור שמסע זה נועד לקחת זמן קצר. ואכן, כפי שאנו לומדים מתחילת ספר דברים (א', ב') המרחק מסיני לערבות מואב, הגדה המערבית של הירדן, הוא רק כאחד עשר ימי מסע.

אם כן, הכניסה לארץ ישראל ממשמשת ובאה ואינה מטרה הנעלמת בערפילי העתיד הרחוק. מסתבר, שאלמלא סדרת התלוונות של העם והמאורעות הטראגיים סביב שליחת המרגלים, בני ישראל היו נכנסים לארץ כמעט מיד, בערך בראשון בסיוון, כחודש לאחר מפקד המדבר.

אם כן, עם ישראל תכנן להכנס לארץ בזמן הקרוב, אך כניסה לארץ מצריכה את כיבושה, וכיבוש הארץ דורש צבא. לאור זאת, מפרש רשב"ם (במדבר א', ב') את המפקד כפעולה של הכנה צבאית. למעשה, המפקד מהווה גיוס וארגון של כל האנשים הכשירים לשרת בצבא. לפי הרשב"ם, את המונח "כל יוצא צבא" בו התורה עושה שימוש חוזר להגדרת הקריטריון להכללה במפקד, יש להבין כמשמעותו המודרנית, "כל אלו שיוצאים למלחמה" (ובלשון הדיבור: כל הכשירים לשאת נשק).

ניתן להביא תמיכה לפירוש זה מתוך עיון מהיר במסופר בספר שמואל על המפקד שערך דוד המלך. דוד המלך מצווה על יואב, שר צבאו, ועל שאר "שרי החיל", לערוך מפקד של העם (שמואל ב' כ"ד, ב'-ד). אם כן, המפקד, הנערך על ידי אנשי הצבא, הוא עניין הנעשה למטרות צבאיות.

לאור דברים אלו, איננו צריכים לתהות עוד לגבי הצורך במפקד המדבר ולגבי בעיית המספרים שהועלתה קודם. עניינו של המפקד איננו התוצאות העולות ממנו, והמספרים כבר ידועים פחות או יותר. עניינו של המפקד

ד. תהליך הכנה לעבודת ה'

למרות המתקפה שביצענו על הנחיצות והדיוק של פירוש מפקד המדבר כחלק מההכנה לקרב, נראה כי הפרשנות הצבאית בכל זאת נוגעת בנקודה מהותית הנמצאת בכתובים, כפי שנראה.

גם קריאה שטחית בתחילת ספר במדבר מותירה אותנו עם תחושה של תהליך ארגון. בתחילה, כל אדם בעם ישראל נספר ומזוהה כחבר במשפחה ושבת מסוימים (במדבר א', א'-מ"ו), ולאחר מכן כל אדם מעם ישראל ממוקם בתוך קבוצה מסוימת ומאורגן בסדר מרחבי מסוים ביחס למשכן (שם ב', א'-ל"ד). עם זאת, יש בכך יותר מאשר ארגון סתם, כפי שנוכל להבין מההשוואה השיטתית בין הלויים לשאר שבטי ישראל המותווית לאורך תחילת החומש. השוואה זו זו תלמדנו על סוג מסוים של גיוס או הכנה לעבודה, המתרחש גם הוא בתהליך זה.

בעוד פרקים א' ו-ב' עוסקים, בהתאמה, במפקד בני ישראל וסידור מחנה ישראל, פרק ג' מכיל תיעוד של מספר הלויים וסדרי חנייתם (שם ג', י"ד-ל"ט). בתיעוד זה מלווים תמיד הנתונים המספריים והמידע המרחבי על ידי הגדרה של תפקיד, תיאור של העבודה הנעשית על ידי משפחת הלויים בה עוסקים.

כך לדוגמה, אצל בני גרשון, המשפחה הראשונה של הלויים, התורה אומרת לנו את מספרם (שם כ"ב), ומציינת את העובדה שהם חונים בצד המערבי של המשכן (שם). אולם, מיד לאחר אינפורמציה זו אנו לומדים על חלק מחובותיהם של לויים אלו: "בְּאֵהָל מוֹעֵד הַמִּשְׁכָּן וְהָאֵהָל מִכֶּסֶהוּ וּמִסָּדֵף פֶּתַח אֵהָל מוֹעֵד... לְכָל עֲבֹדָתוֹ" (שם, כ"ה-כ"ו).

בדומה לנקודה זו, המפקד השני של הלויים, עליו מסופר בפרק ד', יוצר קשר חזק אפילו יותר בין המפקד ובין התפקיד. המפקד פותח בציווי הרגיל לערוך מפקד ("נשא את ראש"), ולאחר הציווי, כאמור, התורה מפרטת את הקריטריון למפקד (מי צריך להימנות): "כָּל בָּא לְצַבָּא לְעִשׂוֹת מְלָאכָה בְּאֵהָל מוֹעֵד" (שם ד', ג'). אולם, מיד לאחר מכן התורה מציגה בפנינו חיבור ארוך המפרט, לדוגמה, את עבודתם של הקהתים, ואת החוקים והאמצעים להובלת כלי הקודש של המשכן (שם ד', ד'-כ').

המסר, כך נראה, הוא ברור. אצל הלויים, המפקדים השני והשלישי עליהם מסופר בפרשת במדבר, הולכים יד ביד עם תפקידים ומיקומם הגיאוגרפי במערך המשכן. הספירה מהווה חניכה וגיוס לעבודת המשכן.

על פי זה, בהקבלה, גם המפקד הראשון בפרשת במדבר, מפקד המדבר, הולך יד ביד עם מיקום גיאוגרפי, ואם כן, לפי ההקבלה, הספירה והמיקום של עם ישראל צריכים לשרת מטרה מעשית. במילים אחרות, הספירה והמיקום צריכים להיות חלק מהכנה כלשהי לעבודת ה'.

ניתן להציג נקודה זו דרך השוואה וקישור לשוני מעניין. בסיום הסיפור של מפקד המדבר (שם א', א'-מ"ו), התורה

כניסה לארץ וכיבושה אין צורך במפקד צבאי. ממילא, לא מסתבר לפרש את מפקד המדבר כעניין צבאי לחלוטין.

מבט רחב יותר על חלקו האחרון של ספר במדבר מחזק נקודה זו. לאורך החלק האחרון של פרשת חוקת בני ישראל עוסקים בקרבות רבים, מהעיומותים עם אדום (כ', י"ד-כ"א) והכנעני (כ"א, א'-ג') ועד למלחמות נגד סיחון מלך האמורי ועוג מלך הבשן (כ"א, כ"א-ל"ה). למרות מה שמתבקש משיטת הרשב"ם, באף אחד מן המקרים הללו לא היה לפני הקרב מפקד צבאי (או כל סוג אחר של התארגנות צבאית או גיוס).

במידת מה, נראה שהמסר המועבר על ידי התורה בכך הוא שהצלחה צבאית אינה תוצר של עצמה צבאית או ארגון מושלם. אלא, כדברי משה לעם ישראל, ההצלחה נובעת מכך ש"ה' אֱ-לֹהֵיכֶם הֵהָלֵךְ לְפָנֵיכֶם הוּא יִלְחֶם לָכֶם כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה אֶתְכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֵיכֶם" (דברים א', ל').

כעת חוזרת השאלה - אם הכיבוש בפועל של ארץ ישראל לא כולל מפקד צבאי והוא למעשה בזכות הקדוש ברוך הוא, מדוע היה צורך במפקד צבאי בתהליך הנפל של הכניסה לארץ, בתחילת ספר במדבר?

בנוסף לקשיים הרעיוניים הגלומים בפירוש הצבאי, פירוש זה נראה בעייתי ואף מיותר במישור הלשוני. כפי שמציין הרמב"ן (במדבר א', ג'), המילה והשורש צ.ב.א. מופיעים פעמים רבות בתורה בהקשר שאינו מלחמתי. לדוגמה, הציווי השני למנות את משפחות הלויים ולהפקיד אותם על עבודותיהם השונות במשכן מנוסח כציווי למנות את "כָּל בָּא לְצַבָּא לְעִשׂוֹת מְלָאכָה בְּאֵהָל מוֹעֵד" (שם ד', ג'). ציטוט מסוים זה לקוח מהמקרה של בחירת בני קהת, אך ניסוחים דומים נמצאים בבחירת בני גרשון (ד', כ"ג), בני מררי (ד', ל') ובפסוקי הסיכום של הסיפור (ד': ל"ה, ל"ח, מ"ג). בדומה לכך, בסיום הסיפור על חניכת הלויים (ח', כ"ד-כ"ה) התורה אומרת כי מגיל עשרים וחמש הלויים יבואו "לְצַבָּא צָבָא בְּעִבְדַת אֵהָל מוֹעֵד" (ח', כ"ד).

בשני המקרים, המילה "צבא" נראית כחסרת כל הקשר מלחמתי. עבודת המשכן, ככל הנראה, איננה קרב. יתרה מזאת, התורה משתמשת במונח זה גם בהקשרים מנותקים לחלוטין מכל הקשר של גיוס, שירות וכיוצא בזה. בבניית המשכן נאמר כי הכיור נעשה "בְּמִרְאֵת הַצְּבָאֹת אֲשֶׁר צָבָאוּ פֶּתַח אֵהָל מוֹעֵד" (שמות ל"ח, ח').

ברור למדי, כפי שטוען רמב"ן, כי יש להבין את המונח כמתייחס ל**אסיפה**. אסיפה יכולה לפעמים להיות למטרות מלחמתיות, אולם למונח עצמו אין כל משמעות מלחמתית. אסיפה היא לעתים למטרות עבודה, לעתים לקרב ולעתים ללא שום סיבה מיוחדת. אם כן, הביטוי "כל יוצא צבא" והקריטריון הקובע מי נכלל במפקד, כבר לא מכריחים אותנו לפרש את המפקד כעניין צבאי.

לסיכום, לא נראה שיש דבר מה בפעולת המפקד עצמה, בהקשר של מפקד המדבר, או במינוח הלשוני שהתורה משתמשת בו, המאשר את התיאוריה הצבאית.

פסקה 1: א', א'-ל"ט	ציווי ה' למשה והוראות מדויקות, אזכור של "כאשר צוה ה'"
פסקה 2: א', כ'-מ"ז	המספרים עבור כל שבט, אין אזכור של "כאשר צוה ה'"
פסקה 3: א', מ'-ח-נ"ד	אי-הכללתם של הלויים, דיון בסדרי החניה, הביטוי "כאשר צוה ה'"
פסקה 4: ב', א'-ל"א	ארגון הדגלים, סדרי המסע, מספרים ודימויים של פרק א
פסקה 5: ב', ל'-ב-ל"ד	סיכום של עניין, סיכום המפקדים, סדרי חניה ומסע, שימוש כפול ב"כאשר צוה ה'"

כפי שניתן לראות בטבלה, החומש פותח בציווי למנות את עם ישראל, ההוראות המדויקות למשה, והסיכום, שניתן מראש, כי משה ביצע את משימתו בדיוק "כאשר צוה ה'" (א', א'-ל"ט). לאחר מכן מופיע המניין בפועל של כל שבט, סך כל המניין וכן העובדה שהלויים לא נכללו במפקד הכללי (שם כ'-מ"ז). מעניין לציין כי פסקה זו, המהווה לכאורה סיכום של היחידה, לא מסתיימת בקביעה כי משה עשה "כאשר צוה ה'".

בנקודה זו, במה שניתן לכנות פסקה 3 (שם, מ'-ח-נ"ד), מתגלה לנו הסיבה לכך שהלויים נמנים בנפרד, תפקידם כנושאי ושומרי המשכן (שם, מ'-ח-נ"א) וסדרי החניה שלהם וסדרי החניה של האוכלוסייה הכללית של עם ישראל (שם, נ"ב-ג). בנוסף, ובאופן מפתיע למדי, התורה בוחרת כעת לומר לנו כי בני ישראל עשו "כאשר צוה ה'" (שם, נ"ד).

מכך נראה כי הספירה עצמה לא נחשבת כהשלמת המפקד וממילא לא ניתן לומר עליה כי היא הגשמה של הציווי הא-להי ומטרתו. דווקא סידורי החניה והמיקום של הלויים וישראל מתאימים שייאמר עליהם "כאשר צוה ה'".

שילוב פרק ב' אל תוך המבנה שתואר לעיל מחזק נקודה זו. כפי שצוין קודם לכן, רובו של פרק ב' (פסקה 4 בטבלה לעיל, פסוקים א'-ל"א) מוקדש לתיאור ארגון המחנה בארבע קבוצות המכונות דגלים. כל "דגל" מורכב משלשה שבטים החונים בצד מזרח, דרום, מערב או צפון של המשכן. בעוד נושאו העיקרי של הפרק הוא החלוקה לקבוצות, המחנה וסדרי המסע (ב', י"ז), התיאור של התורה כולל גם את המספרים המדויקים שמונה כל שבט שהופיע בפסקה 2 (א', כ'-מ"ז). מספרים אלו מופיעים בנוסחה קבועה בעלת שלושה מרכיבים:

מציינת כי "וְהַלּוֹיִם לְמִטָּה אָבִתָּם לֹא הִתְּפַקְדוּ" (שם, מ"ז) בתוך בני ישראל. מיד לאחר פסוק זה, התורה מדווחת על פקודתו של ה' למשה לא לכלול את הלויים במפקד הכללי, ובדרך אגב חושפת את הסיבה למפקד הנפרד של הלויים:

"אֲךָ אֶת מִטָּה לְוִי לֹא תִּפְקֹד וְאֶת רֵאשֵׁם לֹא תִּשָּׂא בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: וְאִתָּה הִפְקֹד אֶת הַלּוֹיִם עַל מִשְׁכַּן הָעֵדֻת וְעַל כָּל כְּלָיו... הִמָּה יִשְׂאוּ אֶת הַמִּשְׁכָּן וְאֶת כָּל כְּלָיו וְהֵם יִשְׁרְתוּהוּ..." (שם, מ'-ח-נ').

אם לנסח זאת בצורה פשוטה, הלויים לא נכללו במפקד בני ישראל כיוון שיש להם תפקיד אחר בחברה. תפקידם של הלויים הוא להיות שומרי ונושאי המשכן. בתור שכאלו, לכל הפחות יש להתייחס אל הלויים כאל קבוצת אליטה.

אולם, בדרך להבהרת נקודה זו (של היחס השונה ללויים), התורה מבצעת משחק מילים עדין בשורש פ.ק.ד. ומשתמשת בו כדי לציין ספירה (כגון "תפקדו אותם") וכדי לדבר על מינוי, עבודה או שירות (כגון "ואתה הפקד", "ופקודת משמרת"). בעשותה כן, התורה משלבת בין שני מושגים אלו ומדגישה פעם נוספת כי הספירה מהווה פעולה של חניכה לתפקיד מסוים ולעבודת ה'.

באופן מפתיע יותר, התורה יוצרת כפל משמעות נוסף. התורה משתמשת בשורש נ.ש.א. כדי לציין הן ספירה (כגון "תשא") והן הרמה, העלאה או נשיאת משא (כגון "ישאו"). גם פה, נראה שמדובר ביותר מאשר משחק מילים. במישור הרעיוני, הלויים ייספרו (שם ג', י"ד-ל"ט; ד', א'-ה'; נ"ט) על מנת לשאת משא. הם נמנים, או אולי במובן עמוק יותר, מורמים, על מנת למלא תפקיד מסוים, עבודת קודש מסוימת. כמו כן, ייתכן שגם ההיפך הוא הנכון. אולי עצם הפעולה של נשיאת המשכן, של נשיאת משא חובתם, הוא מה שמרומם את הלויים ומשום כך סופרים אותם.

בכל אופן, לאור משמעויות מורכבות אלו, אנו מבינים מדוע הלויים לא נספרו בתוך שאר עם ישראל, אך עדיין איננו מבינים מדוע עם ישראל נספר בכלל. בעוד התורה מתייחסת לעיתים תכופות אל ה"פקודים", הספירה/כניסה לתפקיד של בני ישראל (שם א', מ'-ד-מ"ו), איננו יודעים מהו התפקיד והעבודה הייחודיים שלהם. התורה אמנם מצווה על הספירה של עם ישראל ("שאו את ראש" – שם א', ב') – אך אנו נותרים לא-מודעים ל"משא" שהם נושאים, המשימה המוטלת עליהם. עם ישראל נישא, מורם, אך לא ברור לשם איזו מטרה הם מורמים.

ה. עבודת ה' בסדר החברתי

נראה, כי מעקב אחר המבנה של שני הפרקים הראשונים בספר במדבר יספק לנו את המפתח לפתרון חידה זו. הטבלה הבאה תסייע לנו בנייתו המבנה:

יִשְׂרָאֵל: עַל פִּי ה' יִסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל פִּי ה' יִחַנו כָּל
יְמֵי אֲשֶׁר יִשְׁכֵּן הָעָן עַל הַמִּשְׁכָּן יִחַנו: וּבְהֶאָרִיךְ הָעָן
עַל הַמִּשְׁכָּן יָמִים רַבִּים וְשָׁמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת
מִשְׁמֶרֶת ה' וְלֹא יִסְעוּ" (ט', י"ז-י"ט)

ברמה הפשוטה ביותר, עצם הפעולה של נטילת חלק במסע, ההשתתפות כחלק מעם ישראל במסעו לארץ ישראל מהווה תפקיד ועבודת ה'. הקדוש ברוך הוא הבטיח לאבותינו להביא את צאצאיהם אל הארץ, ובהתגלותו למשה מסיים ה' את הבטחתו לגאולה בהצהרה "וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם אֶל הָאָרֶץ" (שמות ו', ח'). השתתפות במסע מסייעת להגשים את ההבטחה הא-להית ובכך מהווה מעין שותפות עם הא-ל, כביכול שירות א-להי.

אולם, לא מדובר בתפקיד קל כל כך, משום שהמסע במדבר אינו משימה פשוטה. הרחק מהסביבה הבטוחה והמוכרת של סיני, בני ישראל יעמדו למול השממה המפחידה של המדבר. כפי שמשה מתאר זאת במבט לאחור אל ארבעים שנים: "הַמַּדְבָּר הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא הַהוּא" (דברים א', י"ט). משימה זו מצריכה גבורה ואומץ.

יתרה מזאת, כפי שהתורה מתארת בהמשך הפסקה המצוטטת לעיל, לפעמים ימים רבים, ולפעמים רק לערב אחד. כפי שרמב"ן (במדבר ט', י"ט) מדגיש, לפעמים העם היה רוצה להמשיך, לפעמים להישאר במקום עוד זמן. אך לא משנה מה, "עַל פִּי ה' יִסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל פִּי ה' יִחַנו".

בהדגישה נקודה זו, התורה חוזרת על ניסוח זה שלוש פעמים, בתחילת הפסקה (ט', י"ח), באמצעה (ט', כ') ובסיכומה (ט', כ"ג). בכל מצב, בני ישראל הלכו אחר ה' באמונה דרך המדבר הנורא וחיכו לאותותיו אם לנסוע או לחנות. כפי שהתורה מסכמת:

"...אֶת מִשְׁמֶרֶת ה' שָׁמְרוּ עַל פִּי ה' בְּיַד מֹשֶׁה"

(שם ט', כ"ג)

הלויים משרתים במשכן, בית ה', ונושאים את משא חובתם. לעומתם, בני ישראל משרתים באופן אחר - הם מהווים את הקהילה של עם ישראל, שנועדה למלא הבטחה א-להית. הם הולכים בנאמנות אחר ציווי ה' ואותותיו, נוסעים אל ייעודם וארץ ישראל. זוהי עבודת ה' נאצלת ומשמעותית. לשם שירות זה נספרים ומגויסים בני ישראל בתחילת ספר במדבר.

2. סוּמ

לסיום, נשים לב כי פירוש המפקד כגיוס למסע לארץ ישראל מספק נקודת מבט מעניינת על המבנה של ספר במדבר. פירוש של המפקד כחלק מהכניסה הממשמת ובאה לארץ, הכנה לכיבוש או אפילו לחלוקת הארץ לאחר הכיבוש, מדגישה את הפן הטראגי של הספר. הסיפור מתחיל באופטימיות גדולה ובשמחה בשל התקווה לכניסה מיידית לארץ, אך מתמוטט במהירות עם תלונותיהם של

- 1) שמות ראשי השבטים המופיעים בפסקה 1 (א', א-י"ט),
- 2) הביטוי "וצבאו ופקודיו".
- 3) המספר המדויק.

בכך, הסיפור של ה"דגלים", סיפור פרק ב', משלב את עיקרי המידע והביטויים של פרק א'.

הקשר בין ארגון המחנה, סדרי המסע והמספרים מגיע לשיאו בפסקה 5, החלק האחרון של פרק ב'. התורה מסכמת את הנושא במילים הבאות:

"אֵלֶּה פְּקוּדֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְבֵית אֲבֹתָם כָּל פְּקוּדֵי הַמַּחֲנֵה לְצַבְאָתָם שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וְחֲמִשׁ מֵאוֹת וְחֲמִשִּׁים ... וַיַּעֲשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה כִּן חָנוּ לְדֹגְלֵיהֶם וְכִן נָסְעוּ ..."

(ב', ל"ב-ל"ד)

התורה חוזרת על סך-הכל של המפקד כפי שהופיע בפרק א', ומציבה אותו בהקשר של מילוי פקודת ה', סדרי המחנה והמסע לפי דגלים. במילים אחרות, הארגון של המחנה וסדרי הנסיעה הם המטרה האמיתית של הספירה. רק בנקודה זו, בסופו של פרק ב', ניתן לומר כי המפקד הושלם, המטרה הושגה וציווי ה' בוצע בקפדנות.

אם לסכם, המסע והחניה לפי הדגלים מהווה את התפקיד של עם ישראל. **עצם הסדר החברתי והפוליטי המגולם בארגון הדגלים מהווה את המטרה האולטימטיבית של המפקד.** בני ישראל נכנסים למבנים של חניה ומסע, הם מגויסים עבור המסע לארץ ישראל עצמו. זהו המשא שהם נושאים ועבודת ה' שהם מוכנסים אליה.

1. עם ישראל משרת כלויים

כסגירת מעגל, נחזור אל ההשוואה בין ישראל והלויים שדנו בה קודם, המהווים את המקור לצמד הרעיוני של מפקד ועבודת ה'.

לאורך הדיון במעמדם ותפקידם המיוחדים של הלויים, התורה משתמשת בביטוי "משמרת", שפירושו שמירה, אחריות או משימה. הלויים חונים סמוך למשכן ומסביבו על מנת לשמור את "משמרת" המשכן (א', נ"ג). בדומה לכך, הייעוד הראשון של הלויים הוא "וְשָׁמְרוּ ... וְאֶת מִשְׁמֶרֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְעֵבֶד אֶת עֲבֹדַת הַמִּשְׁכָּן" (ג', ח') ואף הספירה של כל משפחת לויים מסתיימת בהשמה של תחום אחריות ספציפי במשכן, המוצג גם הוא על ידי הביטוי "משמרת" (ג': כ"ה, ל"א, ל"ו).

באופן מעניין למדי, ביטוי זה ("משמרת") משמש גם ביחס לבני ישראל. מעט לפני תחילתו בפועל של מסעם של בני ישראל, התורה מתארת את מערכת הסימנים לפיהם ידעו בני ישראל האם לנסוע או לחנות:

"וּלְפִי הָעֵלֶת הָעָן מַעַל הָאֹהֶל וְאַחֲרֵי כֵן יִסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבְמִקוֹם אֲשֶׁר יִשְׁכֵּן שָׁם הָעָן שָׁם יִחַנו בְּנֵי יִשְׂרָאֵל"

העם, חטא המרגלים וארבעים שנות הנדודים במדבר. ספר במדבר, הידוע בספרות חז"ל כ"ספר הפקודים", צופה את סיפורו הטראגי כבר מההתחלה. עצם שמו נושא רמז לייעוד המוחמץ ולכשלונו של דור המדבר.

בעוד איננו יכולים להתווכח עם הצד הטראגי של הספר ועם הקריסה של המסע זמן קצר לאחר תחילתו, הרי שהמפקדים, המספרים והשם "ספר הפקודים" נושאים הקשר רעיוני אחר שכלל איננו טראגי. המפקדים משמשים כתזכורת לכך שהספר עוסק למעשה במסע ממצרים אל ארץ ישראל ובקשיי המעבר, באמונתם של ישראל בה' במשך מסע של ארבעים שנה. בסופו של דבר, הספר עוסק בגיוס של עם והפיכתם לקבוצה שהולכת אחרי ה' ומסוגלת לרשת את הארץ לעצמם ולצאצאיהם.

אם כנים דברינו, תחילתו של ספר במדבר כספר הפקודים צריכה להזכיר לנו את מילותיו של ירמיהו:

"פה אָמַר ה' זְכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרַיִךְ אֲהַבֵּת כְּלוּלֹתַיִךְ לְכַתֵּךְ אַחֲרַי בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה" (ירמיהו ב', ב')

לעיון נוסף

- ראו רש"י במדבר א', א', ועיינו בשמות ל"ב, ל"ז. נסו לשים לב לקושי פנימי בקביעתו של רש"י. ראו את החלק הראשון של רמב"ן במדבר א', מ"ה. השוו בין רש"י ורמב"ן לבין שתי התיאוריות המוזכרות בשיעור להסברת הצורך במפקד.
- קראו את רמב"ן במדבר א', א'. כעת, עיינו בבראשית כ"א, א' ושמות ל"ב, ל"ד. כיצד מתייחס פירושו של רמב"ן לתיאוריה המוצגת בשיעור זה.
- ראו רש"י שמות ל', ט"ז ורמב"ן שמות ל', י"ב. דונו בפתרונות שלהם. נסו לחשוב על מסר כלשהו, תיאולוגי או אחר הנלמד מזהות המספרים.
- קראו את ההקדמה של הנצ"ב בהעמק דבר לבמדבר. השוו את התיאוריה שלו בנוגע לשם ספר הפקודים עם התיאוריה שהותוותה בשיעור לעיל.

*****
* כל הזכויות שמורות לישיבת הר עציון ולרב חנוך וקסמן, תשע"ג *
* תרגום: חנה גלזנר *
* עורך: אורי יעקב בין *
*****
* בית המדרש הווירטואלי *
* מיסודו של *
* The Israel Koschitzky Virtual Beit Midrash *
* האתר בעברית: <http://www.etzion.org.il/vbm> *
* האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org> *
* *
* משרדי בית המדרש הווירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5 *
* דוא"ל: office@etzion.org.il *
* *
* לביטול רישום לשיעור: *
* <http://etzion.org.il/vbm/unsubscribe.php> *
*****